

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 33.012.4

О.В. МОРОЗ,
д.е.н., професор кафедри менеджменту та моделювання в економіці,
Н.П. КАРАЧИНА,
д.е.н., професор кафедри менеджменту та моделювання в економіці,
О.В. ЛАЗАРЧУК,
к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства і виробничого менеджменту,
Л.С. ФІЛАТОВА,

здобувач кафедри менеджменту та моделювання в економіці, Вінницький національний технічний університет

Аналітична модель дисфункцій ринку молочної продукції в Україні

У статті представлено результати досліджень дисфункцій вітчизняного ринку молочної продукції, а також основних соціально-економічних негативів, обумовлених реальним типом недосконалості даного конкурентного середовища. Обґрунтовано методологічну значимість досліджень ринку, що побудовані на використанні потенціалу теорії недосконалої конкуренції, теорії ціноутворення А. Маршала, теорії агентських відносин та ін. Розвинуто положення теорії недосконалої конкуренції щодо оцінювання стану ринку за критеріями функціональності та дисфункціональності конкурентного середовища. Як окремий фактор формування стану ринків та конкурентного середовища розглянуто економічну роль опортуністичної поведінки агентів – учасників ринкових відносин. Здійснено опис основних дисфункцій вітчизняного ринку молочної продукції, визначено основні групи агентів – учасників ринкових відносин, рівень опортунізму, економічна роль та становище груп агентів на ринку. На цій основі обґрунтовано та визначено принципи регулювання ринку з акцентом на формуванні відповідної державної політики в полі ідеології захисту та розвитку конкурентного середовища.

Ключові слова: ринок, ринкові механізми, функціональність, дисфункціональність, недосконала конкуренція, опортунізм, регуляції.

О.В. МОРОЗ,
д.э.н., профессор кафедры менеджмента и моделирования в экономике,
Н.П. КАРАЧИНА,
д.э.н., профессор кафедры менеджмента и моделирования в экономике,
О.В. ЛАЗАРЧУК,
к.э.н., доцент кафедры экономики предприятия и производственного менеджмента,
Л.С. ФИЛАТОВА,

соискатель кафедры менеджмента и моделирования в экономике, Винницкий национальный технический университет

Аналитическая модель дисфункций рынка молочной продукции в Украине

В статье представлены результаты исследований дисфункций отечественного рынка молочной продукции, а также основных социально-экономических негативов, обусловленных реальным типом несовершенства данной конкурентной среды. Обоснована методологическая значимость исследований рынка, построенных на использовании потенциала теории несовершенной конкуренции, теории ценообразования А. Маршалла, теории агентских отношений и др. Развита теория несовершенной конкуренции по оценке состояния рынка по критериям функциональности и дисфункциональности конкурентной среды. Как отдельный фактор формирования состояния рынков и конкурентной среды рассмотрена экономическая роль оппортунистического поведения агентов – участников рыночных отношений. Осуществлено описание основных дисфункций отечественного рынка молочной продукции, определены основные группы

агентов – участников рыночных отношений, уровень оппортунизма, экономическая роль и положение групп агентов на рынке. На этой основе обоснованно определены принципы регулирования рынка с акцентом на формировании соответствующей государственной политики в поле идеологии защиты и развития конкурентной среды.

Ключевые слова: рынок, рыночные механизмы, функциональность, дисфункциональность, несовершенная конкуренция, оппортунизм, регуляции.

O.V. MOROZ,
doctor of science (Economy), professor with the Department of Management and Simulation in Economy,

N.P. KARACHYNA,

doctor of science (Economy), professor with the Department of Management and Simulation in Economy,

O.V. LAZARCHUK,

candidate of science (economy), assistant professor with the Department of Business Economics and Production Management,

L.S. FILATOVA,

researcher of the Department of Management and Simulation in Economy, Vinnytsia National Technical University

Dysfunctions's analytical model of dairy market in Ukraine

In the paper contains the results of dysfunction research of domestic market of dairy products, and principle social and economic negatives, stipulated by the real type of imperfection of the given competitive environment. Methodological significance of market research, based on the usage of the potential of imperfect competition theory, price setting theory by A. Marshal, theory of agent's relations and others is substantiated. The statements of imperfect competition theory concerning estimation of market state by the criteria of functionality and dysfunctional of market environment are developed. Economic role of opportunist behavior of agents-participator of market relations is considered as separate factor of markets state and competitive environment formation. The description of main dysfunctions of domestic dairy products market has been performed, main groups of agents-participator of market relations, the level of opportunism, the economic role and the state of group's agents on the market have been determined. Principles of market regulation that provides the emphasis on the formation of appropriate government policy in the sphere of ideology of protection and development of competitive environment are substantiated on this ground.

Keywords: market, market mechanisms, functionality, dysfunctional, imperfect competition, opportunism, regulations.

Постановка проблеми. Проблеми дисфункціональності сучасних ринків віднесені до одних з найактуальніших сьогодні, причому як в економічно розвинутих країнах, так і в країнах з транзитивною економікою. Це викликано надзвичайно значною роллю ринків у забезпеченні прийнятного соціально-економічного рівня функціонування суспільства. На даний час домінує точка зору про те, що стан економіки та рівень якості життя загалом безпосередньо пов'язані зі станом ринку. Саме тому розроблення достовірних моделей ринку, його механізмів, у тому числі системи регуляцій, представляється перспективним напрямом наукових досліджень.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Основи ринкової теорії були закладені ще в епоху меркантилізму [1] у XI–XVII ст. Принципи капіталістичної моделі ринку були визначені класиками політекономії XVIII–XIX ст. [1–3]. В подальшому концепцію економічного лібералізму політекономічної моделі було трансформовано у доктрини державного регулювання економіки у 30–х роках XX ст., що знайшло своє відображення у формуванні теорій недосконалої конкуренції Дж. Робінсона і Е. Чемберліна [1930] [1, 4–5], Дж. Кейнса [1, 6], неокейнсіанства [1, 7] та неолібералізму [1, 8].

Про високу активність наукових досліджень у сфері вивчення механізмів ринку свідчить той факт, що більше 15 Нобелівських премій у галузі економіки були присвоєні саме за відповідні розробки – зокрема, Ж. Тіролю (2014), Л. Шеплі, Е. Роту (2012), П. Даймонду, Д. Мортенсену, К. Пісарідесу (2010), В. Сміту, Д. Канеману (2002), Д. Акерлофу, М. Спенсу, Д. Стігліцу (2001), Р. Мертону, М. Шоулзу (1997), Г. Беккеру (1992), Д. Стіглеру (1982), М. Алле (1988), М. Фрідману (1975), Ф. Хайеку (1974) та ін. [9].

Значна частина економічних досліджень традиційно присвячена аналізуванню окремих ринків. Так, в Україні активно

досліджувалися проблеми ринку молочної продукції, зокрема у працях таких вчених, як М. Асташов, І. Буробкін, С. Васильчак, Т. Гуцол, С. Дідур, О. Згурська, Т. Мостенська, М. Ільчук, І. Комарницький, С. Харченко, Н. Скопенко та ін. [10–13]. При цьому серед вчених і практиків переважає точка зору про те, що єдиним інструментом підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах значних ризиків такого виробництва є державна підтримка. Проте такий підхід суперечить концепту визначальної ролі ринкових механізмів у вирішенні ринкових дисфункцій. У цьому контексті дискусії вважаємо, що системної, науково обґрунтованої концепції регулювання даного (та і інших) ринку в Україні досі не існує.

Загалом же слід зазначити, що економічні кризи та дисфункції ринків є реальністю сучасної цивілізації. При цьому закони ринку, опис реальних механізмів їхнього функціонування, у тому числі відповідних аналітичної та економетричної моделей, а також можливості впливати на ринки з метою досягти покращення соціально-економічних наслідків їхнього функціонування залишаються, на нашу думку, чи не найактуальнішим питання економічної науки і практики. Проте з величезної кількості праць щодо законів і механізмів функціонування ринку та ринкового середовища на даний час неможливо обрати достатньо систематизовану, переконливу і належно аргументовану теоретичну основу для побудови результативних і дієвих пропозицій щодо забезпечення значно кращих, ніж на даний час параметрів і наслідків реалізації ринкових відносин. Усе це надає підстави для висновку про актуальність відповідних наукових пошуків, особливо з використанням досвіду розвитку транзитивних економік.

Мета статті – представити опис аналітичної моделі дисфункцій українського ринку молочної продукції.

Для України впродовж достатньо тривалого періоду характерним є кризовий стан молочної промисловості. Багато нарікань викликає державна політика у цій сфері. Як наукове підґрунтя вирішення проблеми необхідно здійснити адекватний опис наявних дисфункцій.

Виклад основного матеріалу. Наголошуємо на концептуальній ролі позиції стосовно того, що коректні дослідження ринку повинні будуватися на основі логічного змістовного ланцюга у межах «теорія вільного ринку – теорії недосконалої конкуренції – неоліберальна теорія (монетарна школа)». При цьому насамперед теорія недосконалої конкуренції може, на нашу думку, вважатися найбільш адекватною основою для опису універсального реального інституту ринку. Саме це розглядали як безпосередню методологічну особливість нашої позиції. Принциповими моментами даної точки зору є наступні твердження: 1) ринковий розвиток є безальтернативним; 2) такий розвиток передбачає розвиток конкурентного середовища; 3) таке середовище є недосконалим, і така недосконалість є об'єктивним явищем; 4) регулятивна політика виправдана передусім з огляду на можливість забезпечити ринковий суспільний розвиток, конкурентне середовища та його стан з врахуванням об'єктивної динаміки зміни ринкової кон'юнктури; 5) недосконалість конкурентного середовища, а звідси – і ринку – є загальною характеристикою, яка реалізована у реальних умовах у безлічі варіативних комбінацій, що може мати як кращі, так і гірші соціально-економічні наслідки для суспільства в цілому; 6) методологічною і емпіричною основою для регуляції може бути лише конкретні параметри ринку, які визнані негативними, дисфункціональними.

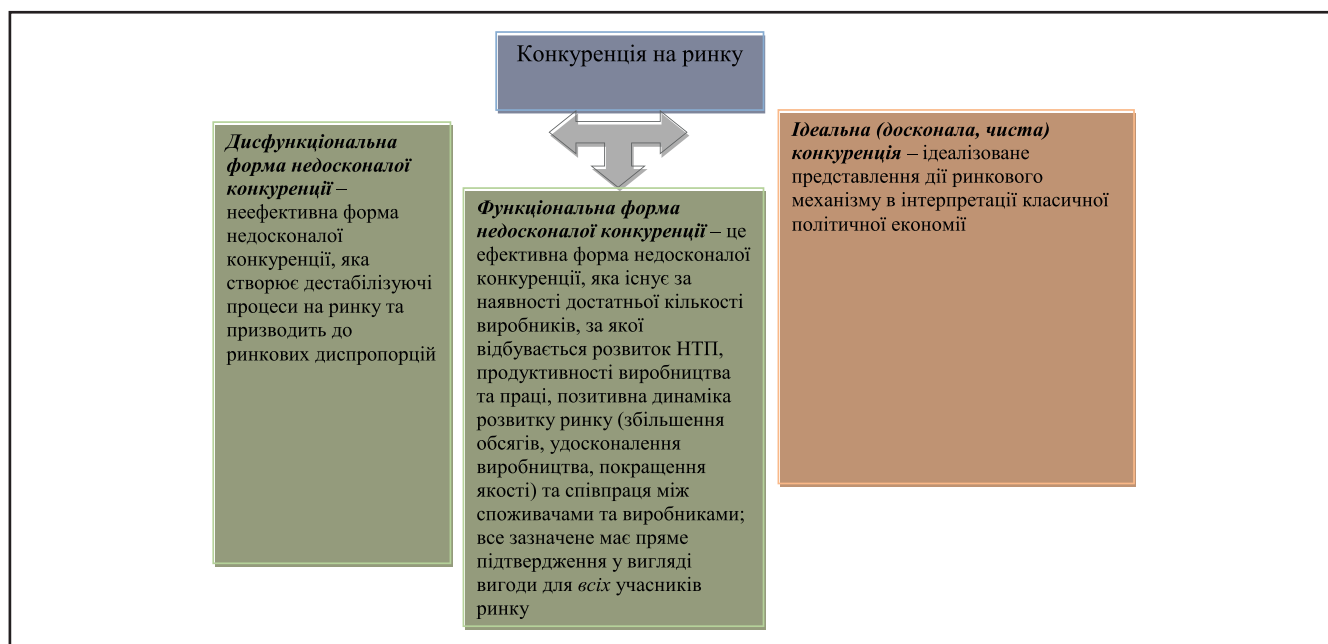
Авторське тлумачення функціональності та, відповідно, дисфункціональності недосконалої конкуренції та конкурентного середовища наведено на рис. 1.

Кількісне відображення дисфункцій ринку молочної продукції в Україні може бути проілюстроване даними табл. 1.

За вказаний період для даного ринку характерними були також: наявність невиправдано високих ризиків експорту продукції від політичних факторів, незбалансованість такої політики загалом, відсутність значного експорту на найбільш привабливі ринку світу, яскраво виражений диспаритет цін на сировину та кінцеву продукцію з огляду на досягнення середньоєвропейського рівня реалізаційних цін на молочну продукцію в країні за умови фактично у 10 разів нижчого рівня життя українців, значне технологічне відставання галузі, низькі показники продуктивності молочного стада, висока собівартість виробництва та переробки молока, низька інвестиційна привабливість галузі, різке погіршення якості сировини та загалом продукції. Так, за даними [15], молоко, що виробляється на дрібнотоварних селянських господарствах, переважно відповідає вимогам лише II сорту або несортного. Натомість у великотоварних господарствах частка молока сорту «екстра» становила в останні роки близько 2%, вищого сорту – до 30%, першого – 62–76%, другого – 5–10%.

Загалом же для даного ринку притаманна ситуація домінування кількох потужних підприємств у вигляді інтегрованих холдингів із вітчизняним та зарубіжним капіталом; досить характерною до останнього часу була також тенденція поступового укрупнення ринку через концентрацію виробництва. Так, в Україні задекларовано діяльність більш ніж 300 молокопереробних підприємств. Проте майже 80% ринку контролює лише 15% з них, при цьому значна частина таких підприємств входить до складу великих холдингів.

В Україні процес державної підтримки виробництва молока включає такі механізми: повернення ПДВ за продане молоко, доплати за збільшення поголів'я корів, доплати за екологічно чисту сировину для виробництва дитячого харчування, доплати сільгоспвиробникам за реалізоване молоко класу «Екстра» і вищого сорту, пільгове кредитування проектів будівництва і реконструкції тваринницьких комплексів і ферм, відібраних на конкурсній основі терміном на сім років. Проте, як вже вка-

Рисунок 1. Авторське трактування категорій конкуренції в рамках загальної теорії недосконалої конкуренції
Авторська розробка.

Таблиця 1. Стан молочної промисловості України у 1990-х та 2010-х роках

Показник	1990-ті роки	2010-ті роки
Поголів'я молочного стада, млн. голів	8,378	2,7
Виробництво молока, млн. т	24,5	11,0–12,0
Рентабельність виробництва молока, %	32,2	Збитковість наприкінці 90-х років (-23,5% у 1995 році, -6,0% у 1999 році), близька до нульової рентабельності на 2012–2013 роки (1,4% у 2010 році)
Частка великотоварного виробництва, %	Близько 76	Близько 20
Споживання молочної продукції на 1 особу в рік, кг	373	Близько 220 (50% від науково обґрунтованої норми)

Джерело: [14].

зувалося, оцінка результативності державної політики з боку вчених і практиків є скоріше негативною.

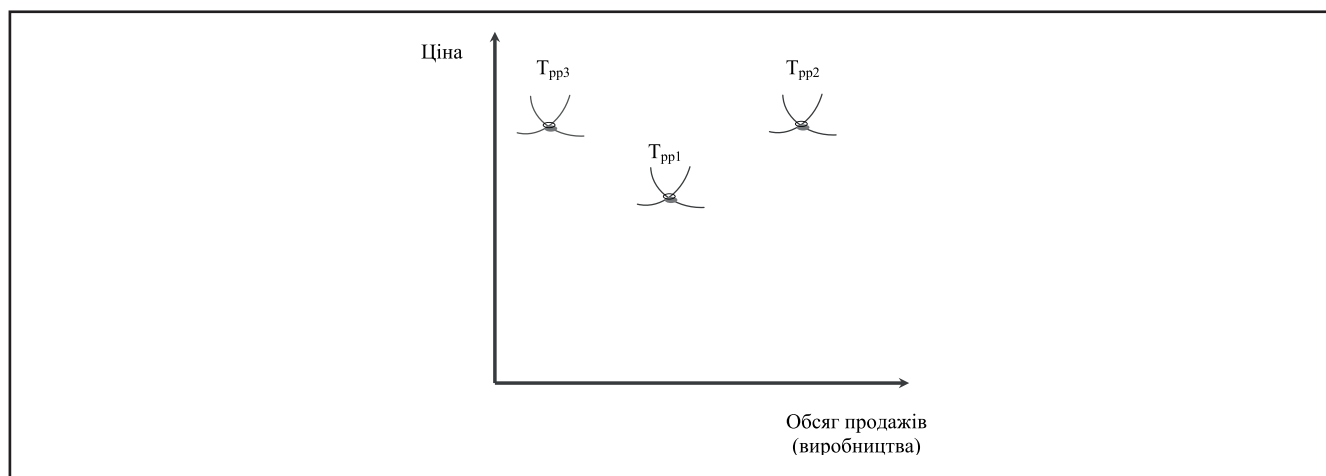
Наша точка зору полягає в тому, що регуляція може мати дієвість і ефективність у тому разі, коли ґрунтується на вірній ідеології, тобто на тій системі цінностей, яка є зрозумілою і прийнятною для всіх агентів ринку, а не є результатом лобіювання якоїсь групи інтересів. Єдиний критерій, який представляється вірним, – це вдосконалення конкурентного середовища, а не орієнтування на якість окремі технічні характеристики – наприклад, кількість голів ВРХ, рентабельність виробництва, кількість робочих місць, обсяги виробництва чи ін. Вірна ідеологія – за умови її ефективного втілення – дозволить ліквідувати конфлікт інтересів як підґрунтя дисфункцій і тим самим забезпечити бажані технічні характеристики автоматично відповідно до умов ринку за рахунок потенціалу самовдосконалення останнього. Важливим є те, що це буде найдешевшим варіантом регуляції.

Оцінювання даного ринку може бути здійсненим за аналітичною схемою А. Маршала, більш відомою як «хрест Маршала» [1] (рис. 2). За відповідною теорією ціноутворення стан ринку може бути відображеним у координатах «ціна – обсяги продажів», де T_{pp1} є так званою точкою ринкової рівноваги, або точкою ціноутворення. З огляду на те, що молоко та молочопродукти є товаром переважно нееластичного попиту, в нашому випадку із продажами асоціювався показник обсягів виробництва.

На рис. 2 відображено три принципові позиції точки ринкової рівноваги у просторі згаданих координат. Цікавість представляє насамперед переміщення цієї точки у координатах під

впливом зміни якихось з них у часі. Український ринок молочної продукції впродовж 90-х–2000-х років демонстрував переміщення до лівого верхнього сектору координат (точка T_{pp3}). Це може бути трактованим таким чином, що зростання цін в Україні (практично до рівня європейських цін або навіть вище у деяких випадках) супроводжувалося впевненим зменшенням обсягів виробництва – скорочення пропозиції – через зменшення споживання, насамперед якісної продукції, спровоковане погіршенням рівня життя. Ще раз підкреслюємо, що мова йде про динаміку товару низько еластичного попиту, який фізіологічно є незамінним і який у колишньому СРСР належав до групи найбільш доступних товарів. Саме тому принциповий вектор зміни ринкової рівноваги для даного ринку слід оцінити як суто дисфункціональний, адже зростання ціни в нормальних умовах повинно стимулювати зростання виробництва (пропозиції) та якості. Таким є стан T_{pp2} . Таким чином, на даному прикладі хотіли продемонструвати можливість оцінювання стану ринку та конкурентного середовища за критерієм розташування точки ринкової рівноваги, а також її переміщення до тих чи інших секторів ринку.

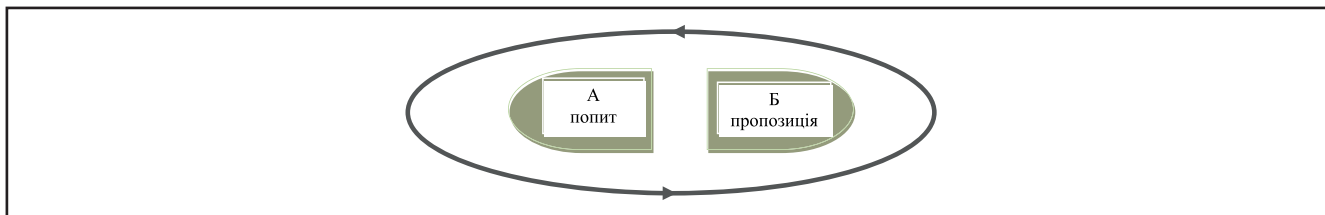
Розглянемо теоретичні основи зазначених висновків. Для цього, на нашу думку, слід повернутися до розгляду принципової моделі ринку в інтерпретації А. Сміта та Ж.–Б. Сея. Відповідно хрестоматійне відображення універсального ринку передбачає наявність 2 сторін – попиту і пропозиції (рис. 3). При цьому, за Ж.–Б. Сеєм [3], у разі відсутності зовнішнього впливу на ринок на ринку в силу його власного потенціалу самоналаштування встановлюватиметься певний баланс,

T_{pp1} – точка ринкової рівноваги (формування реальної ціни на ринку); T_{pp2} – точка ринкової рівноваги на ринках з функціональною конкуренцією; T_{pp3} – точка ринкової рівноваги на ринках з дисфункціональною конкуренцією (на прикладі українського ринку молочної продукції).

Рисунок 2. Аналітична модель ринку молочної продукції в Україні за теорією ціноутворення А. Маршала

Авторська інтерпретація [1].

«Рівняння» ринку (I): $B(\text{баланс}) = PЗП + ЕГО$,

де $PЗП$ – майже миттєве реагування на зміни попиту; $ЕГО$ – ефективний грошовий обіг (умова достатності грошової маси для попиту і пропозиції).

Рисунок 3. Інтерпретація ринку за моделлю вільного ринку Ж.–Б. Сея

Авторська інтерпретація робіт [1–3].

що буде означати: 1) формування механізму майже миттєвої реакції ринку на зміни кон'юнктури; 2) створення системи ефективного обігу грошової маси, за якої у споживачів завжди буде достатньо коштів для купівлі всього необхідного, а у бізнесу – завжди буде достатньо капіталу для вироблення такого необхідного; при цьому таке необхідне буде відповідати попиту у кількості та якості, а також динаміці попиту.

Звідси ключова політекономічна теза будувалася на концепті «балансу ринку» як критерію оптимальності стану останнього, що формулювалося на основі вище викладених передумов (див. рівняння ринку (I) на рис. 3).

Модель Ж.–Б. Сея, як вже згадувалося, була побудована на припущенні про наявність вільної конкуренції. На спростуванні цього, як відзначалося, було побудовано кейнсіанство і теорія недосконалої конкуренції. Тому більш адекватна модель ринку повинна передбачати відсутність останньої та визнання наявності – як аналога – недосконалого конкурентного середовища монополістичного типу, що було доведено у роботах [4–5]. Також, як відомо, Дж. Кейнсом було доведено [6] наявність об'єктивних та суб'єктивних передумов для спростування факту наявності у вільного ринку такої характеристики як ефективний грошовий обіг у силу так званого психологічного закону, що порушує такий обіг і баланс і принципово обумовлює необхідність регуляції з метою стимулювання попиту.

Проте і це не є повним переліком уточнення параметрів реально функціонуючого ринку. Так, є всі підстави, як вважаємо, стверджувати, що розгляд ринку як системи з двох елементів «попит – пропозиція» не надає і не може надавати адекватного опису механізму функціонування ринку. Більш об'єктивним представляється аналіз останнього через опис моделі відносин, що реалізуються у полі інтересів, їхнього перетинання, суперечливості, конфліктності з боку економічних агентів, які згруповані у відповідні групи агентів – учасників ринкових відносин.

Розуміння цього явища надає опис теорії агентських відносин, представлений, наприклад, у роботі [16]. До цього слід додати наявності особливостей інституціонального змісту – насамперед факт опортуністичної поведінки його учасників. Цей фактор слід розглядати як ефект неочікуваної поведінки агентів, що найчастіше проявляється у бажанні отримати особисту вигоду за рахунок інших агентів. Детальний опис зазначеного явища представлено зокрема у роботі [17]. Слід особливо зазначити, що класичною і неокласичною теорією, а також теорією недосконалої конкуренції фактор опортуністичної діяльності не розглядався в силу того, що зазначеними теоріями було прийнято за аксіому принцип раціональної поведінки суб'єктів. Опортунізм може розглядатися, очевидно, як постулат інституціональної теорії

в її агентському варіанті. Звідси привнесення змісту даного концепту до теорії недосконалої конкуренції має безпосередню методологічну оригінальність.

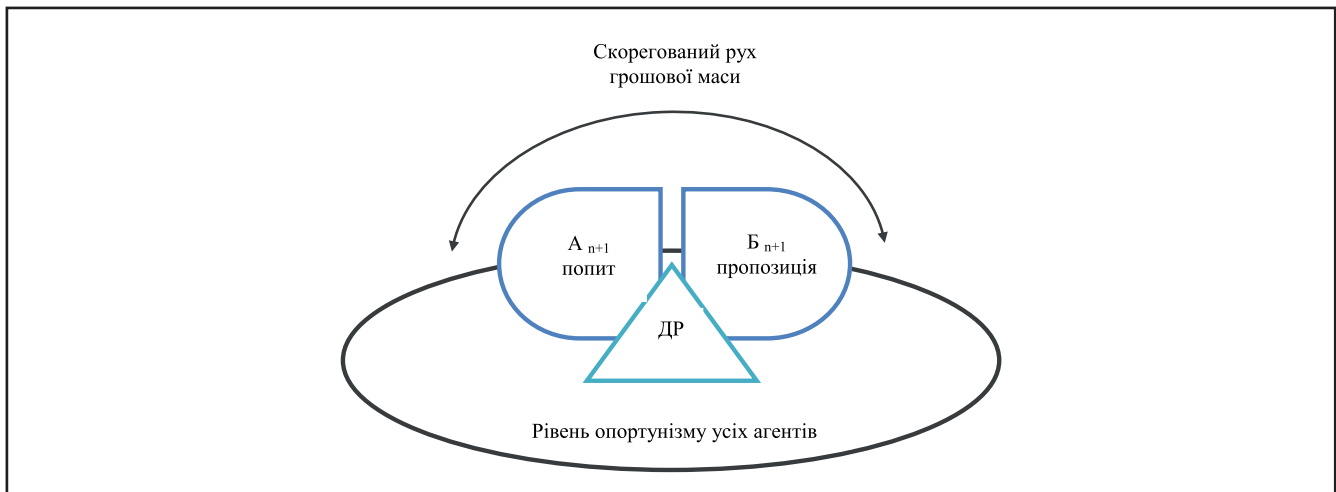
Наприклад, яскравим прикладом опортунізму на вітчизняному ринку молочної продукції є поведінка споживачів, які сильні купувати менш якісну продукцію за меншими цінами, тим самим спотворюючи стимули до зростання якості виробленої продукції з боку бізнесу. Щодо останнього, то у теорії маркетингу і на практиці достатньо поширеними є такі факти як виробництво псевдоякісної продукції, «паразитуючі бренди», квазіконкурентні форми організації бізнесу, демпінгові чи договірні ціни і т.д. За цих умов опортунізм може бути безпосереднім і надзвичайно дієвим економічним фактором ринку.

Така аналітична модель опису ринку представляє собою синтез теорій класичної політекономії, недосконалої конкуренції, кейнсіанства та інституціоналізму і дозволяє розглядати ринок у такій графічній інтерпретації (рис. 4).

За цим варіантом маємо два рівняння (умовно – аналітичні моделі ринку). Згідно з рівнянням (II) оцінювання стану ринку слід здійснювати за ступенем його функціональності. Функціональність ринку, своєю чергою, представляє собою результативний показник від функціонального впливу наявного недосконалого конкурентного середовища. Такий вплив зумовлений на практиці дією таких факторів, як особливості ринку, інституційні особливості даного середовища, характер регуляції, політика та інші екстерналії.

Наступна формула – рівняння (III) – побудоване на групуванні економічних агентів – учасників ринкових відносин, виходячи з того, що дисфункції ринку обумовлені наявними конфліктами економічних інтересів. Головним принципом подібного групування є наявність достатньо однорідних інтересів окремих груп агентів. Так, група A_{n+1} охоплює сукупність груп агентів сектору «попит»; очевидно, є сенс поділяти агентів цього сектору за рівним купівельної спроможності та відповідними мотивами, бо саме це визначає модель їхньої економічної поведінки насамперед щодо особливостей споживання. Зрозуміло, що подальшому групуванню в секторі «попит» має передувати відповідне маркетингове дослідження.

Сектор B_{n+1} представляє собою сукупність груп агентів сектору «пропозиція». Щодо аналізу ринку молочної продукції в Україні, то представляється обґрунтованим принциповий розподіл сектору на такі групи: 1) B_1 – виробники молока ($B_{1.1}$ – одноосібні господарства, $B_{1.2}$ – великотоварні господарства); 2) B_2 – переробники молока ($B_{2.1}$ – холдинги, $B_{2.2}$ – малі та середні підприємства не холдингового типу); 3) B_3 – мережа реалізації ($B_{3.1}$ – фірмові магазини, $B_{3.2}$ – малі підприємства, $B_{3.3}$ – мережа супермаркетів).

«Рівняння» ринку (II): $C_{функ} = f[C_{кв}]$,
 де $C_{функ}$ – стан функціональності ринку; $C_{кв}$ – стан конкурентного середовища; f – функціональний вплив інших факторів (особливостей ринку, інституційних відмінностей, державного регулювання та інших зовнішніх екстерна лій і т.д.).

«Рівняння» ринку (III): $C_{функ} = f_{р.о.п.} (A_{n+1} + B_{n+1} + ДР)$
 $\rightarrow \max \rightarrow \min$

де A_{n+1} – групи агентів сектору «попит» (за рівним купівельної спроможності та відповідними мотивами);
 B_{n+1} – групи агентів сектору «пропозиція» у тому числі B_1 – виробники молока ($B_{1,1}$ – одноосібні господарства, $B_{1,2}$ – великотоварні господарства), B_2 – переробники молока ($B_{2,1}$ – холдинги, $B_{2,2}$ – малі та середні підприємства не холдингового типу), B_3 – мережа реалізації ($B_{3,1}$ – фірмові магазини, $B_{3,2}$ – малі підприємства, $B_{3,3}$ – мережа супермаркетів)

Рисунок 4. Інтерпретація українського ринку молочної продукції за моделлю основних ринкових теорій

Авторська інтерпретація робіт [1–6, 16–17].

При цьому наведено у лінгвістичному вимірі авторські оцінки щодо потужності опортуністичної складової (шкала «висока – середня – низька»). Також представлено уявлення про те, якими групами агентів формується частка доданої вартості (за шкалою «значна – помірна – незначна»), що розглядали як безпосередній індикатор економічної влади різних груп агентів (табл. 2).

Вважаємо, що встановлення рівня опортунізму груп агентів на ринку повинно мати також додаткову інтерпретацію стосовно того, якою є частка груп у створенні (привласненні) додаткової вартості у всьому ланцюгу ринкових економічних операцій на ринку конкретної групи товарів. Дана інформація свідчить про наявність економічних конфліктів між групами агентів, і це розглядається як методологічна основа ідентифікації сутності наявних на даному ринку дисфункцій. Головним при цьому є те, що видозміна регулятивної політики на основі таких даних дозволить впливати на суть конфлікту/дисфункцій, тобто виконуватиме безпосередню місію обґрунтованого впливу на ринок.

Висновки

Коректне оцінювання стану ринку може бути здійсненим перш за все за аналізування стану наявної конкуренції. Саме це дозволить визначити ступінь функціональності/дисфункціональності конкурентного середовища та, звідси, і ринку в цілому. І саме це дозволить визначити регулятивні заходи у напрямку зміни дисфункціональності конкурентного середовища. Лише ці пріоритети можуть виправдати втручання у ринок. Методологією всього вище зазначеного є синтезоване використання інструментарію теорій неадаптивної конкуренції, агентських відносин, інституціоналізму з використанням концепту детермінантної у певних випадках ролі опортунізму агентів на ринках. Обґрунтовано, що практично для всіх груп основних агентів вітчизняного ринку мо-

лочної продукції характерним є високий рівень опортуністичної діяльності, що до останнього часу залишалося мало вивченим у науковому та прикладному аспектах.

Перспективи подальших досліджень полягають, на нашу думку, в науковому обґрунтуванні можливості практично здійснити інституційні зміни на даному та інших ринках із дисфункціональним конкурентним середовищем.

Список використаних джерел

1. Ядгаров Я.С. История экономических учений / Я.С. Ядгаров. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 230 с.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 684 с.
3. Сэй Ж.-Б. Трактат по политической экономии / Ж.-Б. Сэй. – М.: Дело, 2000. – 540 с.
4. Робинсон Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции / Д. Робинсон. – М.: Юрайт, 1986. – 450 с.
5. Чемберлин Э. Теория монополистической конкуренции: реориентация теории стоимости / Э. Чемберлин. – М.: Юрайт, 1996. – 650 с.
6. Кейнс Д. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, відсотку та грошей / Д.М. Кейнс. – К.: Либідь, 1999. – 190 с.
7. Хайек Ф. Индивидуализм и экономический порядок / Ф. Хайек. – Челябинск: Социум, 2011. – 394 с.
8. Самуэльсон П. Экономика / П. Самуэльсон, В. Нордхаус. – М.: Вильямс, 2008. – 1360 с.
9. Википедия – свободная энциклопедия/ Список лауреатов Нобелевской премии по экономике // [Електрон. ресурс]: Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org>
10. Дідур С.В. Молочна галузь України: тенденції та перспективи розвитку / С.В. Дідур, Д.Б. Лозовик // Вісник КрНУ ім. Михайла Остроградського. – Вип. 3/2012 (74). – 2012. – С. 148–151.
11. Згурська О.М. Стан та тенденції розвитку молочної промисловості в Україні / О.М. Згурська // Economic Annals–XXI. – 2013. – №9–10(2). – С. 29–32.

12. Комарницький І.М. Формування механізму організаційно-економічної підтримки молокопереробних підприємств, орієнтованих на експорт / І.М. Комарницький, Г.В. Цар // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2010. – №2. – С. 155–159.

13. Рябенко А.Є. Система функціонування ринку молока України та шляхи його удосконалення / А.Є. Рябенко, О.Г. Радева // Економіка АПК. – 2010. – №1 (17). – С. 170–174

14. Статистичний щорічник України за 2013 рік. – К.: Консультант, 2014. – 574 с.

15. Моніторинг розвитку ринку молока та молочних продуктів України / Спілка молочних підприємств України. За ред. Бутенко М.І. – V вип. – К., 2010. – 100 с.

16. Клейнер Г.Б. Еволюція інституціональних систем / Г.Б. Клейнер; ЦЭМИ РАН. – М.: Наука, 2004. – 240 с.

17. Мороз О.В., Семцов В.М., Кукель Г.С. Опортуністична діяльність в аграрному секторі України як конфліктуотворюючий фактор // Ефективна економіка. – 2014. – №10. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>

УДК 338.432:332.142.4/.6:65.01:005

С.М. РОГАЧ,
д.е.н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України,

Л.В. ЛЕВКОВСЬКА,
д.е.н., с.н.с., Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України,

Т.І. ДОБРЯНСЬКА,
аспірантка, Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України

Методологічні підходи щодо трансформації базисних інститутів у сфері аграрного природокористування України

Розкрито місце і роль інституту щодо трансформаційних змін темпів, пропорцій та способів аграрного природокористування. Методологічні підходи зосереджено на розкритті змісту організації регулювання використання природних ресурсів в аграрній сфері через трансформацію базисних інститутів в інституції нового типу. Обґрунтовано основні методологічні принципи екологічного регулювання, які повинні лежати в основі формування базисних інститутів нового типу.

Ключові слова: методологія, інституціональні трансформації, базисні інститути, регулювання, аграрне природокористування.

С.М. РОГАЧ,
д.э.н., доцент, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины,

Л.В. ЛЕВКОВСКАЯ,
д.э.н., с.н.с., Институт экономики природопользования и устойчивого развития Национальной академии наук Украины,

Т.И. ДОБРЯНСКАЯ,
аспирантка, Институт экономики природопользования и устойчивого развития Национальной академии наук Украины

Методологические подходы трансформации базисных институтов в сфере аграрного природопользования Украины

Раскрыты место и роль института относительно трансформационных изменений темпов, пропорций и способов аграрного природопользования. Методологические подходы сосредоточены на раскрытии сути организации регулирования использования природных ресурсов в аграрной сфере через трансформацию базисных институтов в институции нового типа. Обоснованы основные методологические принципы экологического регулирования, которые должны быть заложены в основу формирования базисных институтов нового типа.

Ключевые слова: методология, институциональные трансформации, базисные институты, регулирование, аграрное природопользование.

S.M. ROGACH,
Ph.D., associate professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,

L.V. LEVKOVSKA,
doctor of economics, senior researcher, Institute of environmental economics and sustainable development national academy of sciences of Ukraine,

T.I. DOBRYANSKA,
graduate student, Institute of environmental economics and sustainable development national academy of sciences of Ukraine

Methodological approaches of base institutions transformation in agricultural natural resources using of ukraine

The place and role of the Institute of transformational change rates, proportions and methods of agricultural natural resources using are researched. Methodological approaches are focused on the content of natural resources using regulation in agriculture through the transformation of the basic institutions to new type. The basic methodological principles of environmental regulation that should be founded on the basic institutions of a new type formation are substantiated.

Keywords: methodology, institutional transformation, basic institutions regulation, agricultural environmental management.

Постановка проблеми. Інституціональні трансформації є характерною ознакою розвитку економічної системи будь-

якої країни. Ступінь їх обґрунтованості, послідовності та логічної впорядкованості визначає динамізм соціально-еко-